

ГАДОЙИ ҒАЗАЛЛАРИДА ҚОШ ВА КЎЗ ТИМСОЛИНИНГ БАДИИЙ ТАЛҚИНЛАРИ

Норкулова Шахноза Тулкиновна

ТИСУ доценти (PhD).

э-mail: norqulovashaxnoza8@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14173808>

Аннотация. Мақолада Гадойи ғазалларида қош ва кўз тимсоли билан боғлиқ мавзу теварагида фикр юритилиб, шоирнинг бу борадаги маҳорати масалаларига урғу берилади.

Таянч сўз ва иборалар: қош, кўз ва киприк, соч, лаъл, хол, ашк, қорачиғ, киприк, қабоқ, дур, жоду, чарос, тимсол, гоя, талқин, маҳорат.

ARTISTIC INTERPRETATIONS OF THE EYEBROW AND EYE SYMBOLS IN GADOI'S POEMS

Abstract. The article touches upon the topic of depicting eyebrows and eyes in Gadoi's gazelles, emphasizing the skill of the poet in this regard.

Key words and phrases: eye, eyebrow, lip, spot, tear, pupil, eyelash, eyebrow, pearl, magic, charos, emblem, idea, interpretation, skill.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ СИМВОЛОВ БРОВЕЙ И ГЛАЗ В СТИХАХ ГАДОИ.

Аннотация. В статье затрагивается тема изображения брови и глаза в газелях Гадой, подчеркивается мастерство поэта в этом плане.

Ключевые слова и выражения: глаза, брови, губы, рубин, родника, слёзы, зрачок, ресницы, чарующий, мастерство, искусность, образ, идея, изображения.

Гадойи ғазалларида қош ва кўз тимсолига мурожаат этилар экан, бунда асосий муддао маъшуқа жамолини жонли ифодалашдан иборатдир. Биз шоир ғазалларида мавжуд қош ва кўз таърифи келтирилган мисра ёки байтлардан айримларини танлаб, таҳлил этишга интилан.

Қизиғи биз шоир ғазаллари ҳар икки тимсолнинг ёнма-ён келтириб таърифланган мисра ва байтларига эътибор қаратдик. Ҳар икки тимсолнинг бир ғазал байтларининг турли ўринларида келиш одатий ҳол, лекин уларнинг бир байт ичида ёнма-ён келиш кам учрайдиган ҳодиса.

Эй жамолингдин ҳувайдо қудрати зоти қадим,

Кўзу қошинг сунъи «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим»

Байтнинг зоҳирӣ (ташқӣ) ва ботинӣ (ичкӣ) маъносини тушунишга ҳаракат қиламиз, чунки мумтоз шеърӣятда аксар сўз, ибора, мисра, байтнинг сиртқӣ ва ички тағ маънолари бўлади. Шоир айтмоқчи, зоти қадимнинг қудрати сенинг ҳуснингдан аён, яъни кўзу қошингнинг яра-тилишидан мақсад раҳмли ва меҳрибон Аллоҳ номи ила чамбарчас боғлиқ.

Байтнинг ички маъносига келсак, зоти қадим - Аллоҳ, унинг қудрати туфайли инсон чиройли этиб яратилган, бу ҳаммага маълум. Шундан Аллоҳ бор ҳунарини ишга солиб, сенинг ҳуснинг ҳуснига зеб бермоқ нияти ила кўзу қошингни ижод этган. Шунинг учун сен Аллоҳ каби раҳмли ва меҳрибон бўлишинг лозим, таассуфки, сен доимо бунинг тескарисига мойиллигинг кучлироқдир. Байтда «сунъи» - тонг шабадаси орқали кўз ва қошнинг тим қоралигига ҳам ишора бор, айни замонда бомдод намозининг, тонгда ғира-пира қоронғу (кўз ва қош қора) да ўқилиши ҳам англашилмоқда.

Гадойининг бошқа бир байтида биратўла қош, кўз ва киприк таърифи берилади, зеро улар ўзаро ёнма-ён туради, уларнинг қўним жойлари маъшуқанинг зебо юзи.

Дарҳақиқат, шеърда айтилгани сингари қош ва кўз оралиғида киприк жойлашган, айни замонда киприк ўртада:

Қошу кўзунгдин шикоят қилсам, айтур кирпугунг:

«Айб эмасдур бир-бир устинда келур келса бало».

Байтнинг туб мазмуни: қош, кўз, киприк ёки қош, киприк ва кўз устма-уст жойлашган бўлиб, бало - бахтсизлик, гоҳо бахтлиликнинг ёнма-ён юришига мажозан ишора этилмоқда.

Мумтоз шеърӣятда қош аксаран ҳилол (янги ёй)га, ёй (камон - қавс)га, ошуб (ғавғочилар)га, меҳроб (қайрилма шакл)га, тоқ (ярим доира шакли)га, хаданг (ўк) га менгзалади. Кўз бўлса наргис (бўта кўз)га, кавкаб (юлдуз)га, қирон (икки сайёра тўқнашуви)га, ғамза (ишва)га ва бошқаларга ташбиҳ этилади. Гадойи ғазалларида бу ҳадисларнинг бари учрайди таъкидлаганидек, биз олган мисолларда қош билан кўз ёнма-ён таърифланади. Биз танлаган байтлардан бирида:

Ул хумори наргизи мастонасиндин, оҳ-оҳ,

Қоши ёсиндин дағи кирпук ўқидун юз фигон.

тағин кўз, қош, киприк биргаликда келмоқда, тўғри қош ва киприк очиқ айтилган ҳолда кўз пинҳон тутилган. Биринчи мисрада тўлиғича кўз таърифи бор, чунончи: хумор, наргиз, мастона сўзлари айни кўзга ишорадир. Иккинчи мисрада қош ва киприк берилиб, қош -ёйга, киприк - ўкка ўхшатилиб, қош ва киприкка бир хил вазифа юклатилмоқда.

Шоир гоҳо қош билан кўз мадҳини юз ва соч мадҳи билан ҳамоҳангликда беради:

Эй юзи қамар, кўзи қирон, қоши ҳилолим.

*Бир балодур қаро жонимга сочиғ,
Қоши кўзунг қаро боло сингари.*

Шоир қош ва кўз ифодаси учун барча воситалардан истифода этади, анъанавий ҳолатларга ҳам мурожаат қилади, ноанъанавий тимсоллар ҳам ишлатади. Узоқ бормай тагин мисолларга мурожаат қилсак:

*Эй кўнгул, ул дамки севдунг сен бу кўзу қошни,
Хотиримда кечтиким бот ўйнагунгдур бошни.*

*Икки кўзунгдур балойи жон, дағи қош бир сари.
Боқмас дағи кўнгулга қошинг бир кўз учидин.*

Кўзунг ул қош ёсиндин қачонким ўқ отар бўлса.

*Қошинг анлинда ажойиб кавкаби туғмиш кўзунг,
Ким, ҳар ойнинг бошида икки қирони кўрнадур.*

*Гарчи машҳури жаҳондур кўзларинг фаттонлиги,
Қошларинг сарфитнаву ошуби олам кўрнадур.*

Қоши ёсиндин хаданг ғамзаким отти кўзунг.

Юқоридаги мисоллардан аён бўладики, биз, асосан, қош ва кўз ёнма-ён тавсифланган мисра ва байтларни танлаб олганмиз. Атоий ўз ғазалларида қош ва кўз талқинларига хос ижобий ва салбий ифодалардан ҳам ўринли фойдаланади, бу эса юз аъзолари инчунун, қош ва кўз тимсоллари бадииятининг нозик кирраларини ихтиро этишда қўл келади. Мавзу эътибори ила яқун ясайдиган бўлсак, ушбу юқорида айтилганлар ҳали ибтидоий сўзлар эканига амин бўламиз.

REFERENCES

1. Навоий А. Асарлар. Ўн беш томлик. Т.1. Ғаройибус - сиғар. Нашрга тайёрловчи Ҳамид Сулаймон. – Тошкент: Ўзадабийнашр, 1963. – 496 бет.
2. Навоий Алишер. Асарлар. 15 томлик. Т.2. Наводируш - шабоб. Нашрга тайёрловчи Ҳамид Сулаймон. – Тошкент: Ўзадабийнашр, 1963. – 428 бет.
3. Ўзбек мумтоз адабиёти намуналари. II жилд. (XIV–XV асрнинг бошлари). Тузувчи, изоҳ ва шарҳлар муаллифи: ф.ф.д., проф. Насимхон Раҳмон. – Тошкент: ЎзР ФА “Фан” нашриёти, 2007. – 320 б.